

ԹԱՄԱՐԱ ՇԱԲԱՐՅԱՆ

Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության
նախարարի խորհրդակցան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐ

Շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց արդիական և դառնում նաև իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնախնդիրը: Ներկայիս վարչական պատասխանատվության օրենսդրության անկատարության պարագայում, դեռևս բավարար չափով լուծված չեն իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնահարցերը, իսկ իրավական ակտերում բացակայում է «իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվություն» հասկացությունը, դա բխում միայն կոնկրետ իրավական ակտերից: Այսպես, իրավական ակտերով սահմանված են որոշակի իրավախախտումների դեպքում իրավաբանական անձանց նկատմամբ պատասխանատվության միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ դրույթներ: Օրինակ՝ տնտեսական մրցակցության, արժույթային կարգավորման և արժույթային վերահսկողության, արժեթղթերի շուկան կարգավորող օրենսդրության պահանջների խախտման համար պատասխանատվության միջոցներ են սահմանված համապատասխանաբար՝ «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին», «Արժույթային կարգավորման և արժույթային վերահսկողության մասին», «Արժեթղթերի շուկայի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով¹: Ներկայումս նրանք հանդես են գալիս որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտներ՝ նաև հողային, շինարարության, մարսային, հարկային, սոցիալական ապահովագրության, բնության ու շրջակա միջավայրի պաշտպանության վերաբերյալ օրենսդրական ակտերով:

Թերևս, հարկ ենք համարում նշել, որ իրավա-

բանական անձանց համար վարչական պատասխանատվություն սահմանող բազմաթիվ իրավական ակտերում, այնուամենայնիվ, հստակ չեն սահմանվում նաև այն իրավախախտումները, որոնք հիմք են հանդիսանում նրանց վարչական պատասխանատվության համար: Բնորոշ է նաև այն, որ իրավաբանական անձանց համար վարչական պատասխանատվություն սահմանող օրենսդրական ակտերը դասակարգված են քստկառավարման ոլորտների, ինչի արդյունքում կամ դրանք անհարկի կրկնում են միմյանց, կամ պարունակում են անհարկի հակասություններ:

Իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հիմնահարցը տեսական և գործնական քննարկման լայն առարկա է դարձել և բավականին խորն ուսումնասիրվել է շատ ու շատ գիտնականների կողմից, այնուամենայնիվ, այս պատասխանատվության ինստիտուտի կիրառման շրջանակներում սուբյեկտի առումով դեռևս չի ձևավորվել միասնական մոտեցում: Դեռևս վիճելի է այն հարցը, թե արդյոք իրավաբանական անձինք հանդիսանում են վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ, թե ոչ, և դրա հետ կապված ծագում են նաև բազմաթիվ հարցեր, ինչպիսիք են՝ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությունը, մեղքը և այլն: Գիտնականների մի մասը գտնում է, որ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ հանդես են գալիս բացառապես ֆիզիկական անձինք (քաղաքացիները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք, օտարերկրացիները, պաշտոնատար անձինք և այլն)², իսկ մյուսներն էլ այն կարծիքին են, թե որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ հանդես

են գալիս նաև իրավաբանական անձինք³:

Ինչպես գիտենք, գրականության մեջ վարչական իրավախախտումը բնութագրվում է՝ որպես հակաիրավական, մեղավոր գործողություն կամ անգործություն, որի համար օրենսդրությամբ նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն: Ուստի գանգանքների սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր տարր է համարվում մեղքը, այսինքն՝ անձի հոգեբանական վերաբերմունքը կատարված իրավախախտման նկատմամբ: Հենց այս պարագայում է, որ խիստ վիճարկելի է դառնում իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության հարցը, քանզի մեղքը, որպես անձի հոգեբանական վերաբերմունք կատարված արարքի նկատմամբ, նրանց համար չի կարող բնութագրական լինել:

Այսպես, օրինակ, ՌԴ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 2.1-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական իրավախախտում է հանդիսանում ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի հակաիրավական, մեղավոր գործողությունը (անգործությունը), որի համար սույն օրենսգրքով կամ ՌԴ սուբյեկտների վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենքներով սահմանված է վարչական պատասխանատվություն: Իրա հետ մեկտեղ, ըստ նույն հոդվածի 2-րդ մասի, իրավաբանական անձը վարչական իրավախախտման համար համարվում է *մեղավոր* (ընդգծումը մերն է), եթե հաստատվի, որ նա հնարավորություն ուներ հետևելու այն նորմերին և կանոններին, որոնց խախտման համար սույն օրենսգրքով կամ ՌԴ սուբյեկտների վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենքներով սահմանված է վարչական պատասխանատվություն, սակայն իրենից կախված բոլոր հնարավորությունները նա չի օգտագործել դրանց հետևելու համար⁴: Այլ կերպ ասած՝ իրավաբանական անձը մեղավոր է ճանաչվում կատարված իրավախախտման համար, եթե նա պարտավոր էր իրականացնել իր վրա դրված պարտականությունը (որի չկատարման համար օրենքով սահմանված է պատասխանատվություն), սակայն չի իրականացրել, չնայած որ կարող էր:

Ինչպես տեսնում ենք, ՌԴ օրենսդրությամբ մեղքը վարչական իրավախախտման սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր տարր է համարվում, նույնիսկ եթե այդ իրավախախտումը կատարվել է իրավաբանական անձի կողմից: Ընդ որում՝ իրավաբանական անձինք պատասխանատվության են ենթարկվում անկախ իրենց գտնվելու վայրից, կազմակերպա-իրավական ձևից և այլ հանգամանքներից:

Որոշ երկրների օրենսդրությամբ այս հարցն այլ կերպ է կարգավորվել: Մասնավորապես, Կազախստանի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 28-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարչական իրավախախտում է համարվում ֆիզիկական անձի հակաիրավական, մեղավոր գործողությունը կամ անգործությունը, նաև իրավաբանական անձի հակաիրավական գործողությունը կամ անգործությունը, որի համար սույն օրենսգրքով սահմանված է վարչական պատասխանատվություն⁵: Ինչպես տեսնում ենք, այս դեպքում, ի տարբերություն ֆիզիկական անձանց, իրավաբանական անձին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար, մեղքի առկայությունը պարտադիր պայման չի համարվում, այլ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու բավարար հիմք է հանդիսանում միայն արարքի հակաիրավական բնույթը: Կարծում ենք, որ այս մոտեցումն ավելի ընդունելի է, քանի որ մեղքը բաղկացած է կամային և գիտակցական տարրերից, իսկ կամքով և գիտակցությամբ օժտված կարող է լինել միմիայն ֆիզիկական անձը: Հենց այս մոտեցումն էլ անհրաժեշտ է որդեգրել՝ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի նոր նախագիծ մշակելիս:

Հարկ ենք համարում նշել, որ իրավաբանական անձանց համար նախատեսված վարչական պատասխանատվության նորմերի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք հիմնականում պայմանավորված են իրավաբանական, կոնկրետ իրավասու պաշտոնատար անձանց կողմից թույլ տված խախտումներով: Ընդ որում, որոշ երկրների օրենսդրությամբ սահմանված է, որ եթե իրավաբանական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում տղվ-

յալ զանցանքի կատարման համար մեղավոր ֆիզիկական անձին և հակառակը, եթե ֆիզիկական անձի նկատմամբ նշանակվել է վարչական պատասխանատվություն, ապա դա չի ազատում տրված զանցանքի կատարման համար իրավաբանական անձին: Այլ կերպ ասած՝ միևնույն իրավախախտման համար չի բացառվում և իրավաբանական անձի և համապատասխան պաշտոնատար անձի պատասխանատվությունը: Թերևս, այս մտեցումն է ամրագրված նաև այն երկրների քրեական օրենսդրությամբ, որոնք նախատեսում են իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն:

Իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող տույժերի տեսակները զգալիորեն տարբերվում են ֆիզիկական անձանց նկատմամբ կիրառվող տույժերի տեսակներից: Այսպես, նրանց նկատմամբ կարող են կիրառվել հիմնականում տույժի հետևյալ տեսակները՝ նախազգուշացում, վարչական տուգանք, լիցենզիայի գործողության կասեցում կամ դադարեցում, գործունեության որոշակի տեսակով զբաղվելու դադարեցում, գույքի բռնագրավում, իրավաբանական անձի լուծարում և այլն:

Ընդ որում, առանձին դեպքերում վարչական տույժեր են նշանակվում ոչ թե կազմակերպության կողմից կատարված, այլ կազմակերպության հետ այս կամ այն կերպ առնչվող իրավախախտման հիմքով⁶:

Ի դեպ, բացառապես իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվող վարչական տույժերի սպառիչ ցանկ որևէ օրենսդրական ակտով սահմանված չլ, ուստի դրանց մասին կարելի է հետևություն անել վարչական պատասխանատվություն սահմանող համաձայն տարբեր իրավական ակտերի վերլուծությունից:

Ամփոփելով իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության որոշ հիմնախընդիրներ՝ կարելի է ընդգծել հետևյալ առանձնահատկությունները՝

1) իրավաբանական անձանց պատասխանատվության հիմքում ընկած են ինչպես ընդհանուր բնույթի, այսինքն՝ առանձին ակտեր, որոնք միա-

ժամանակ վարչական պատասխանատվություն են սահմանում և՛ ֆիզիկական անձանց, և՛ կազմակերպությունների համար, այնպես էլ միայն կազմակերպությունների համար վարչական պատասխանատվություն սահմանող օրենսդրական ակտեր⁷:

2) իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար մեղքի առկայությունը վարչական իրավախախտման սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր տարր չէ, և հաճախ միայն հակաիրավական արարքի փաստի առկայությունը համարվում է բավարար հիմք՝ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար:

3) իրավաբանական անձանց և ֆիզիկական անձանց նկատմամբ կիրառվող տույժերի տեսակները տարբեր են: Նրանց նկատմամբ կիրառվող տույժի տեսակներին արդեն իսկ անդրադարձել ենք:

4) վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վարույթը զգալիորեն պարզեցված է: Այն, որպես կանոն, ընթանում է առավել կրճատ ժամկետներով, տույժ նշանակելու մասին որոշում կայացնելու համար հիմք է ծառայում ոչ թե իրավախախտման արձանագրությունը, այլ ստուգման ակտը և այլն⁸:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենսգրքում, որը յուրյ բարեփոխման անհրաժեշտություն ունի, բացակայում է իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությանն առնչվող դրույթներ: Սակայն նոր օրենսգրքի նախագծում անհրաժեշտ է իրավաբանական անձանց նույնպես ընդգրկել վարչական պատասխանատվության սուբյեկտների շարքում, քանզի մեր երկրում ձեռնարկվում են քայլեր նաև վերջիններիս համար քրեական պատասխանատվություն սահմանելու ուղղությամբ՝ պայմանավորված Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2007թ. գործունեության ծրագրով: Ուստի, կարծում ենք, որ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության ինստիտուտի կիրառումը հնարավոր կլինի, երբ արդեն իսկ վերջիններիս համար ամրագրված լինի վարչական պատասխանատվու-

բյուռ:

Ի դեպ, մինչև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի ընդունումը, կազմակերպություններին՝ հատկապես տուգանքի տեսքով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ իրավական ակտերն աստիճանաբար վերացվում էին: Այսպես, նախկին ԽՍՀ միության Գերագույն խորհրդի նախագահության 1961թ. հուլիսի 21-ի «Վարչական կարգով նշանակվող տուգանքների հետագա սահմանափակման մասին»՝ հրամանագրով, կազմակերպություններին վարչական պատասխանատվության ենթարկելու ինստիտուտը վերացվեց. նույնաբնույթ արարքների համար վարչական պատասխանատվություն սահմանվեց այդ կազմակերպությունների իրավասու պաշտոնատար անձանց համար: Նման մոտեցումն անընդունելի էր այնքանով, որ այլ անձանց՝ հիմնականում ենթակա աշխատողների, անգործության համար պատասխանատվության էր ենթարկվում միայն ղեկավար պաշտոնատար անձը, իսկ անմիջական իրավախախտողը խուսափում էր որևէ պատասխանատվությունից:

Հետագայում, կազմակերպությունների վարչական պատասխանատվության վերաբերյալ իրավական ակտեր ընդունվեցին: Ընդ որում, տուգանքից բացի, սահմանվում էին նաև վարչական տույժի այլ միջոցներ (լիցենզիաներից, արտոնագրերից գրկել և այլն)⁹:

Իրավագետների մեծ մասը համակարծիք են

նրանում, որ իրավաբանական անձանց վարչական պատասխանատվությանն առնչվող իրավահարաբերությունների համակարգված օրենսդրական կարգավորումը զգալիորեն կնպաստի վարչական գործերի քննության արդյունավետությանը¹⁰:

Ավելորդ չենք համարում ևս մեկ անգամ նշել, որ «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» Հայաստանի Հանրապետության գործող օրենսգրքի կիրառման բնագավառում ծագող բազմաթիվ խնդիրներ պայմանավորված են իրավաբանական անձի՝ որպես վարչական պատասխանատվության սուբյեկտ օրենսգրքում չնախատեսվելու հանգամանքի հետ: Ուստի, կարծում ենք, որ կիրառման բնագավառում առաջացող բազմաթիվ խոչընդոտները բացառելու, հիմնախնդրի իրավական կարգավորման միջոցով վարչական զանցանքների կանխման, բացահայտման, դրանց կատարմանը նպաստող պայմանների ու պատճառների վերացման, ինչպես նաև վարչական պատասխանատվության միջոցների ազդեցությունն ու արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով, անհրաժեշտ է վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ մշակվող նոր օրենսգրքում նախատեսել նաև իրավաբանական անձանց:

¹ Տե՛ս 2000թ. նոյեմբերի 6-ին ընդունված «Տնտեսական նրջակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը, 2004 թ. նոյեմբերի 24-ին ընդունված «Արժույթային կարգավորման և արժույթային վերահսկողության մասին» ՀՀ օրենքը, 2007թ. հոկտեմբերի 11-ին ընդունված «Արժեթղթերի շուկայի մասին» ՀՀ օրենքը:

² Տե՛ս Советское административное право. Под редакцией Василенкова П.Т. М., 1981, с. 243.

³ Տե՛ս Алексин А.П., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации, 1994, с. 244-246, Попов Л.Л., Шергин А.П. Управленис. Гражданин. Ответственность. Л., 1975, с. 101.

⁴ Տե՛ս Ռուսաստանի Դաշնության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի (2007թ. հուլիսի 24-ի փոփոխություններով և լրացումներով) 2.1-րդ հոդվածը:

⁵ Տե՛ս Կազմաստանի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի (2007թ. դեկտեմբերի 19-ի փոփոխություններով և լրացումներով) 28-րդ հոդվածը:

⁶ Տե՛ս Масленников М.Я. Порядок применения административных взысканий. Тверь, 1995. с. 56.

⁷ Տե՛ս Գ. Գանիբյան «Վարչական պատասխանատվությունը Հայաստանի Հանրապետությունում», /դասագիրք բուհերի համար/, Երևան, «ԱՌՏ» հրատարկություն, 2007, էջ 98:

⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 98:

⁹ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 96-97:

¹⁰ Տե՛ս Бахрах Д.Н. Административное право. Учебник для вузов. М., Издательство БЕК . 1997, с. 344.